

e-ISSN: 2630-6417

International Journal Of Social,
Humanities And Administrative
Sciences (JOSHAS JOURNAL)

Vol: 8
Issue: 50
Year: 2022
Pp: 370-379

Arrival
18 December 2021
Published
27 March 2022

Article ID
920
Article Serial Number
8

Doi Number
[http://dx.doi.org/10.31589/JO
SHAS.920](http://dx.doi.org/10.31589/JO
SHAS.920)

How to Cite This Article
Bolat, M.T. (2022). "Salgın
Hastalık Kavramı; Tarihte
Görülen Salgın Hastalıklar Ve
Mücadele Yöntemleri", Journal
Of Social, Humanities and
Administrative Sciences,
8(50):370-379.

International Journal Of Social,
Humanities And Administrative
Sciences is licensed under a Creative
Commons Attribution-
NonCommercial 4.0 International
License.

This journal is an open access, peer-
reviewed international journal.

Salgın Hastalık Kavramı; Tarihte Görülen Salgın Hastalıklar Ve Mücadele Yöntemleri ¹

The Concept Of Epidemic Disease; Epidemic Diseases Seen In History And Methods Of Fighting

Melek Tuğba BOLAT

Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Bölümü, Ankara/Türkiye

ÖZET

Salgın hastalıklar, insanlık tarihinden bugüne var olmuş ve toplumun her alanını büyük ölçüde etkilemiştir. İnsanların yaşam biçimlerinden, düşünce yapılarına, savaşımlardan, dini inanışlara kadar birçok alanda etkisini gösteren salgın hastalıklar, toplum ve bireyler için önemli bir gerçekliktir. Salgın hastalıklar, insanların geçmişten bugüne yaşamını devam ettirmek, yeni keşifler yapmak ya da aç gözlülükle doğadan daha fazlasını almak için doğayla mücadelesinden ortaya çıkan bir olgudur. İnsanlar bir yandan istekleri uğruna doğayla çatışırken bir yandan istemedikle bir gerçeklikle tanışmıştır. Doğa her defasında farklı bir alanı kullanarak insanların içinden çıkamayacağı, başlangıcını ve çözümünü bulamadığı virüslerle saldırmıştır. Tarih her defasında tekerrür etmiş, insanlık maddi ve manevi her alanda kayıplar vermiştir. Her kötü durumun yaşattığı güzel tecrübeler gibi salgın hastalıklarında insanlara toplum olmayı, bir olmayı, doğa karşısında eşit olmayı, milliyetçiliği ve halk sağlığını öğretmiş oldu. Bu makale ile amaçlanan, günümüzde de etkisini gösteren salgın hastalığın geçmişteki süreçlerini, yaşanan durumları ve alınan önlemleri incelemektir. Bu kapsamda geçmişte etkisini gösteren sıtma, cüzam, kara ölüm (veba), çiçek hastalığı ve frengidir gibi salgın hastalıklar sosyolojik bakış açısıyla incelenmiş ve toplumsal etkileri ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Virüs, Salgın, Halk Sağlığı, Komplo Teorileri

ABSTRACT

Epidemics have existed since the history of humanity and have greatly affected every aspect of society. Epidemic diseases, which have an impact on many areas from people's lifestyles to their mentality, from wars to religious beliefs, are an important reality for society and individuals. Epidemics are a phenomenon that arises from people's struggle with nature to survive from past to present, to make new discoveries or to get more from nature with greed. While people are in conflict with nature for the sake of their wishes, they have met a reality unwillingly. Each time, by using a different area, nature attacked with viruses that people could not get out of and could not find the beginning and solution of. History has repeated itself every time, and humanity has suffered losses in all material and spiritual fields. Like the good experiences of every bad situation, he taught people to be a society, to be one, to be equal before nature, nationalism and public health in epidemics. The aim of this article is to examine the past processes of the epidemic, which is still effective today, the situations experienced and the measures taken. In this context, epidemic diseases such as malaria, leprosy, black death (plague), smallpox and syphilis, which had their effects in the past, were examined from a sociological perspective and their social effects were discussed.

Keywords: Virus, Epidemic, Public Health, Conspiracy Theories

1. GİRİŞ

Salgın, kaynağı canlı veya cansız hastalıkların kısa bir sürede canlılar arasında yayılmasıdır. Salgının ilk tespit edilmesi, hakkında bilgi edinilmesi ve tedavi süreci vakit almakta ve bu süreç insanların hayatında büyük değişimlere sebep olmaktadır. İnsanların varlığından bu yana her zaman var olan salgın hastalıklar özellikle toplumların oluşmasıyla birlikte farklı bir boyuta geçmiştir. İnsanların yerleşik hayat geçme çabaları doğayı büyük oranda tahrip etmiş ve insanların bu çabalar onları hastalıklarla karşı karşıya bırakmıştır. Yerleşik hayat, komşuluğu beraberinde getirmiş, hastalıkla karşılaşan kısa süre içerisinde başka bir insanı da hasta etmiştir. İlkel sağlık alanlarıyla kaynağı tespit edilemeyen hastalıklar farklı tanımlamalara sebep olmuştur. Kimileri hastalıkları tanrı tarafından günahkar görülen insanların cezası olarak görürken, kimileri de doğanın bir karşılığı olarak görmektedir. Sebebi bilinmeyen bu hastalıklara da tedavi yöntemlerini bulmak uzun zaman almış, yine farklı ilkel yöntemlerle insanlar kendi tedavilerini üretmeye çalışmıştır. Geçmişte otları karıştırarak yemek ve içmek, kirli kan akıtma, tütsüleme, hastalığa maruz kalarak iyileşme gibi farklı tedavi yöntemleri denenmiştir. Salgının bulaşma riski tespit edildiğinde toplumlarda hasta olan kişilere karşı damgalama, dışlama, öldürme gibi fiziki ve psikolojik şiddet yöntemleri gözlemlenmiştir. Yemeden içmeye, modaya, sanata, siyasete ve birçok alana kadar etkileri gözlemlenen salgın hastalıklar toplumlarda bugüne kadar var olmuş ve var olacak dinamik bir olgudur. 21. Yüzyılın gerçeği de olan salgın hastalık, geçmişten edinilen tecrübeler ve yeni teknolojik gelişmelerle kontrol altına alınmaya çalışılmaktadır.

¹ Bu çalışma, "COVID-19 Döneminde Sosyal Medya Kullanımı Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma: Kırıkkale Üniversitesi Örnekleme İle" isimli yüksek lisans tezinde yer alan bölümden hazırlanmıştır.

2. SALGIN HASTALIK

İlkel toplumlardan bu yana hayat mücadelesi veren insanlar ekonomik, sosyal, kültürel, sağlık gibi birçok alanda zorluklar yaşamışlardır. Bu mücadelesinde sağlık konusunda zorlu ve ölümcül salgınlarla karşı karşıya kalmıştır. Salgın, Türk Dil Kurumu sözlüğündeki anlamı ile “kısa zamanda çevrede var olan insanların, hayvanların ve bitkilerin büyük bir bölümüne bulaşan hastalık” olarak tanımlanmaktadır². Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığına göre salgın, bölgesel olursa epidemi olarak adlandırılır. Küresel ölçekte ise pandemi olarak adlandırılmaktadır³. Salgının temeli enfeksiyon hastalığıdır ancak etki ettiği kitle, bulaşma şekli ve hızına göre olağandan fazla olma durumuna salgın denir. Tarihin ölüme sebep olan deprem, yangın gibi durumların yanı sıra salgın gibi kitlesel ölümlere sebep olan bir gerçeği de vardır. Salgınlar imparatorluk çökertmiş, güçlülere güçsüzleştirmiş, yeri geldiğinde savaş silahı olarak kullanılmıştır. İnsanları maddi, manevi birçok alanda dönüşüme uğratmıştır. Geçmiş dönemlerde saraylar, sanat eserleri, askeri alanlar dahi salgından esinlenmiştir. İnsanların yoksunluklarından ortaya çıkan salgınlar yine insanların birçok alanda yoksun kalmasına sebep olmuştur. İnsanlar açlıktan toprağı işleyip, salgın yüzünden aç kalmış, güç için hayvanları evcilleştirip salgının etkileriyle güçsüz kalmıştır. Salgın konusunda farklı görüşler ve tanımlar da mevcuttur. Örneğin Foege (1991: 9-21) salgını ölüm oranıyla ele almamaktadır. Eğer salgın yüksek ölüm oranıyla etiketlenecek bir hastalık olsaydı bel soğukluğu olarak tanımladığı diğer yüksek ölümcül hastalıklarda salgın olarak tanımlanması gerekirdi. Kimi toplumlar ise salgının fiziksel durumlardan değil tanı tarafından onlara gönderilen bir olumsuzluk olarak ele almıştır (Yılmaz, 2017: 23-55; Özdemir, 2005: 15).

İnsanlar Dünya’da var olan ve etrafında gerçekleşen durumlara hükmetmek isterken, salgınların kendilerine hükmetmelerine neden oldu. Salgınlar, insanların yaşam biçimini derinden etkileyen bir düzen oluşturdu ancak bu durumlar kendiliğinden ortaya çıkmadı. İnsanlar salgınlarda her alanlarda kayıplar verseler dahi aslında yaşam mücadelesinde mikropları ve virüsleri görmeyerek bu salgınlara kendileri sebep oldu (Nikiforuk, 1955: 11-24).

İnsanlar kadar bu toplumda doğanın düzenini ve kanunlarını tahrip eden başka bir canlı olmamıştır. İnsanların ilk tarım ve yerleşik hayata geçmesi, toprakları işlemesi o topraklarda bakterileri birleştirdi. Kazanma hırsıyla bu işlemlerin ticari boyuta geçmesi virüslerin yoğunlaşmasına ve diğer insanlara aktarılmasına neden oldu. İnsanların işlenen ve bakterilerin arttığı bu topraklara evlerini yerleştirmesi ile kendilerine bakterileri komşu yaptı. Bu bakteriler zamanla evlerin içine, yiyeceklerine ve sularına karıştı. Tarımda hayvanların gücüne ihtiyaç duyan insanlar hayvanları da evcilleştirerek başka türden virüslere de evlerinin kapılarını açmış oldu. Nüfusun artışı, basit makinelerin açığa çıkmasıyla kitlesel üretilmeye başlayan insanlar iş bölümüne ihtiyaç duydu ve bu da kentsel yaşamı beraberinde getirdi. Hem doğayı tahrip etmeye devam ederken hem de bir arada yaşamak insanların virüsleri, salgınlara çevirmesine neden oldu. Salgınlar kentleri yok ettikçe köylerden daha fazla akınlar başladı ve köyler boşaldı. Bu salgınlar ilk dönemlerde bölgesel olarak kalsalar dahi savaşlar, ticaretler ve gezilerle küresel hale geldi (Nikiforuk, 1955: 11-24).

Andrew Nikiforuk (1955: 11-24) insanların yaşamında fenomen olan dört önemli unsuru dört atlı olarak ele alır. Bunlardan ilk atlı yaşam ve umudu, ikinci atlı iktidarı, üçüncü atlı refah ve kıtlığı, dördüncü atlı ise mikropları temsil eder. Mikroplar insanlardan etkilenerek salgın hastalık haline gelir ve Dünya’nın her yerine açlık ve ölüm getirir. Salgın hastalıklar karşısında en önemli silah insan direncidir. Bu direnç kimi zaman savaşların kazanılması gibi olumlu sonuçlar doğururken, kimi zamanda siyahiler gibi direnci yüksek diye insanların köleleştirilmesine sebep olmuştur. Genel olarak baktığımızda mikropların sebep olduğu bu salgınlar her yönüyle insanları etkilemiştir. Ancak insanlar bunların oluşumunda temel sebep olarak kendilerini görmemiş ve bu süreci yıllar boyunca farklı salgınlara tekrar yaşamıştır.

Salgın hastalık sürecini kabul edip, kurallara uyanların yanı sıra bir de bu süreci komplo olarak görenler mevcuttur. Komplo teorileri insanlığın başlarından beri hep var olmuş ve hayatın her alanında kendine yer bulmuştur. Bu teorilere inanalar toplumun büyük kısmı değil genelde aynı görüşe, sosyal, politik, ekonomik ortak yönlere ya da etnik kökene bağlı genelden ayrılan özelliklere sahip bir grup insandır. Daha çok eğitim seviyesi düşük bölgelerde görülen bu teoriler bilimsel kanıtları reddederler. Bu durumda sadece onları suçlamak mantıksızdır. Çünkü genel olarak komplo teorilerinin üretildiği durumlarda da eksiklikler oluşur ve bu insanlarda eksikliklere dayanarak komplo teorilerine inanırlar. Salgın hastalıklarda da yerini bulan komplo teorilerinde insanlar salgın hastalığın ülkeyi yıkmak, kişilere zarar vermek amaçlı kasti olarak ortaya atıldığını düşünmektedir (Sayın, Bozkurt, 2021: 79-83).

Salgının en önemli özelliklerinden biri, insan ayrımı gözetmeden etki etmesidir. Zengini, fakiri, siyahisi, beyazı önemli olmadan toplumda ki diğer araçların birçoğu gibi keskin ayrımlar yapmadan eşit davranır. Önemli olan

² Türk Dil Kurumu: <https://sozluk.gov.tr/> Erişim: 03.12.2021

³ Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı: <https://saglik.gov.tr/> Erişim: 03.12.2021

kimliğin, benliğin, ahlakın, kültürün, ekonomik statün değil, vücuttaki mikroba karşı olan direncidir. Bu özellikleriyle toplumun her kesimine hitap etmesi toplumsal hareketlenmeyi de ortaya koyar. Toplumun bir bütün olarak hareket ettiği ve herkesin birbirinden sorumlu olduğu, bir kişinin dahi gerekli önlemlere uymaması durumunda felaketlerin olabileceği bilinci tam olarak tanımlarda yer edindiğimiz toplum kavramını ve toplum bilincini ortaya çıkarmaktadır. Salgın aslında toplum olmayı ortaya koyan bir dinamiktir (Rosenberg, 1991: 5-8).

Salgında yapılması gerekenler; kaynağın tespit edilmesi ve kontrol altında tutulması, yayılma ortamını ve koşullarını tespit ederek önlemler alınması, salgına karşı direnç oluşturabilecek nesneleri (karantina, yemek ve ilaçlama) tespit ederek bulaş riskinin azaltılmasıdır. Bunun yanı sıra yapılması gereken başka bir durumda sağlıklı veriler toplamak, raporlamak ve gelecekte karşılaşılabilecek benzer durumlara kaynaklık etmektir. Bu işleme sürveyans denir. Bu dönemde sağlıklı bilgiler toplamak, bu bilgileri halka aktarmak ve oluşabilecek toplumsal krizlerin önüne geçmek için sağlık ve toplum birlikleri kurmak ve geçmişte kurulan birliklerle iş birliği yapmak önem arz etmektedir. Salgın her alanıyla hem bireyi, hem kurumları, hem de doğayı yeterince etkilemektedir. En ufak bir kıvılcımın yangınlara dönüşebileceği salgın döneminde yönetimin olabildiğince az hasarla kontrol altında ilerlemesi gerekmektedir (Aysan, Balcı, Karagöl vd., 2020: 19-31).

2.1. Geçmişten Bugüne Yaşanan Salgın Hastalıklar

Salgın hastalıklar uzun yıllardan beri gelen, bireyi ve toplumu derinden etkileyen, yaşam biçimlerinde değişiklik meydana getiren önemli bir unsurdur. Enfeksiyon hastalıklarından meydana gelen salgınlar geçmişten bugüne birçok çeşitlilikte var olmuştur. Andrew Nikiforuk (1955)'un ele aldığı hastalıkları sınıflandırdığımızda tarihe etki etmiş hastalıklar; sıtma, cüzam, kara ölüm (veba), çiçek hastalığı ve frengidir.

Tarihte yıllarca sıtma en ölümcül hastalıklardan biri olmuştur. Geçmişin bilgisizliği, olumsuz koşulları, imkanların kısıtlı olması da bu hastalığın uzun yıllar sürmesine sebep olmuştur. Sıtma, Plasmodia cins türlerinin yol açtığı kronik bir hastalıktır. Anopheles (Anofel) sivrisinekleri tarafından insandan insana taşınan bu hastalık, sivrisineklerin türlerine göre de kişilerde farklı türlerde var olmuş ve farklı belirtiler göstermiştir (Hays, 1938: 184-188). Hastalığın sivrisinekler yoluyla insanlara bulaşmasından sonra kişide titreme ve ateş olur. Eğer tedavisi gerçekleşmezse de ölüme sebep olmaktadır (Walker, 1951: 44-45). Yaşanan çevre koşulları ve yaşam biçimlerine göre sıtmanın kalıcılığı ve yan etkileri değişiklik göstermektedir. İnsanların tropik ormanlarda yaşam alanı oluşturmak aynı zamanda orada yetişen bitki ve meyve türlerinden faydalanmak amacıyla kullandıkları metalik aletlerle sıtmanın ortaya çıkışı başlamıştır. İnsanların yerleşik hayata geçmesiyle pirinç ekmeleri ve pirincin büyümek için yoğun su tüketimi, sivrisineklere toplanmak ve yaşamlarını devam ettirmek için yer sağladı. İnsanlar tarımla birlikte sıtma hastalığını da yakınına getirmiş oldu. Ancak yukarıda da bahsettiğimiz gibi yaşam biçimleri ve yaşanan çevre koşulları insanların sıtmayla olan ilişkilerinde de farklılık göstermesine sebep oldu. Afrika'da sulak alanların kenarlarında yaşayan insanlarda sıtma hastalığı fazla gözlemlenirken, Vietnam'da evlerin yerden yüksek bir alana konumlanması sivrisineklerin ulaşımını engellemiştir. Leone'de kalın ve kapalı giysiler giyilerek sivrisineklerin ısırıklarına karşı önlemler alınmış, bakla sivrisineklere karşı direnci arttırmak için Akdeniz'de yoğun olarak tüketilmeye başlanmıştır (Desalle, 1999: 29-32). Bunun yanı sıra hastalığın vücudun içerisinde bir pislik olduğuna inananlar, derilerinde kesikler gerçekleştirerek kötü kanı akıtmaya ve kendilerini arındırmaya başlamışlardır. Sıtmayı sadece bir doğa olayı olarak görmeyip Tanrıdan geldiğine inanlar, ibadetler gerçekleştirerek, muskalar ve büyülerle kendilerini korumaya çalışmışlardır.

Salgın tabi ki sadece yaşam biçimlerini değil aynı zamanda tarihi savaşlarında kaderini belirlemiştir. İspanyolların, Latin Amerikalılar üzerinde üstünlük kurmaları, salgın yayarak nüfusu etkisiz hale getirmesiyle gerçekleşti. Sıtma hastalığı sadece savaş yollarıyla değil aynı zamanda elitlerin para kazanma hırsıyla sürekli ekip biçmek için Afrika'dan köle getirmeleriyle de gerçekleşmiştir. Afrika'dan gelen işçiler sıtmaya karşı diğerlerine göre doğal bir bağışıklığa sahip olduğundan (Bunun sebebi hastalığın ilk olarak o bölgede görülmesi) elitlerin çalıştırmak için aradığı insanlar haline gelmiştir. Her ne kadar bağışıklıkları mevcut olsa da hastalıkları yanında getirerek yaymaları da hiç gecikmemiştir. Sıtma giderek yaygın bir hale gelse de uzun bir süre kaynağı bulunamamıştır. Güneşin yaydığı sıcaklıktan oluşan buharlaşma, aşırı yemek yemek, pis sular tüketmek gibi çok fazla sıtmanın oluşum sebeplerine dair inanışlar vardır. Bu farklı inanışlar ve kaynağın tespit edilememesi tedavi buluşunu geciktirmiş olsa da aslında Peru ve Ekvator Kızılderilileri kınakına ağacından çıkan kabukları kurutarak kinin adında bir madde bulmuş ve bu bir derece sıtmaya iyi gelmiştir. Fazla tüketilmesi halinde sağırılık, kulak çınlaması gibi yan etkileri olsa da Avrupa'ya yayılmasından sonra 'mucize' olarak adlandırılmıştır. Hatta Avrupa'da askeri alanda yapılan ilk harcama kinin üzerine olmuştur (Isle, 2001: 11-24). Sıtma hastalığı Anadolu'da çok yaygın bir şekilde var olmuş hatta birçok medeniyetin yok olmasına sebep olmuştur. Osmanlı döneminde Kurtuluş savaşı esnasında yoksulluk ve sıtma birbirlerini tetikleyerek yüksek ölümler doğurmuştur. O döneme ait bilgisizlik hastalığın başka isimlerle adlandırılmasına ve çare bulunamamasına neden olmuştur.

Savaşın sonra tecrübe edinen Osmanlı, sıtmaya karşı eğitim ve sağlık alanlarında seferberliğe başlamıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra sıtmaya dair yüksek ücretler harcanmış ve ölümleri azaltmak için verilen mücadele karşılık bularak vakalarda azalma meydana gelmiştir. II. Dünya Savaşı esnasında önlemlerde esneme gerçekleşse de savaş sonrasında toparlanmaların ardından sıtma hastalığı nadir görülen bir boyuta geçmiştir. 20. Yüzyılın sonlarına doğru sulu tarıma geçişle birlikte sivrisineklerin sevdiği sulak ortamlar oluşmaya başlamış ve tarımda yer alan insanlar sıtmayla karşı karşıya kalmıştır. 20. Yüzyılın sonları ve 21. Yüzyılın başları vakaların yüksek oranda görüldüğü ve kayıtlara geçtiği dönemlerdir.

Tarımla başlayan sıtma, toplumların kentleşmesiyle birlikte kentleri de tehdit altına almıştır. Özellikle Türkiye’de tarımda yaşanan mevsimsel göçler bu durumun tetiklenmesine neden olmuştur. Günümüzde hala sıtma vakaları görülse de mevcut olan ilaçların tedaviyi gerçekleştirmesi, yüksek oranda salgının yayılmasını engellemektedir (Akdur, 2006: 1-9).

Cüzam Avrupa’da ve birçok bölgede yaygın olarak görülmüş ve salgın boyutlarına ulaşmıştır. 19. Yüzyılda basili (*Mycobacteriumleprae*) mikrobundan kaynaklandığını keşfeden bilim adamı Hansen’den kaynaklı olarak Hansen ya da lepra hastalığı olarak da adlandırılmaktadır. Arapça tanıma göre pullu deri hastalığı, Mısırlılara göre ölümünden önce ölüm, Anglo-Saksonlara göre büyük hastalık anlamına gelen cüzam, birçok uygarlık tarafından farklı tanımlamalara konu olmuştur. Tam olarak ne zaman başladığı bilinmemekle birlikte 4. Yüzyıla ait bir hastanenin Konstantinapolis’de cüzamlı bir seçkin tarafından yapıldığı bilinmektedir. İlk yıllarda nasıl bulaştığı, bulaşıcı olup olmadığı ve tedavisine yönelik bilgiler elde edilememiştir. Uzun süreli temaslarda bulaş riski fazla olarak görülse de yine de bulaşmadığı durumlarda görülmüştür. Hastalığın bulaştıktan sonra belirti gösterme süresi uzun olduğu için yayılmayı tetikleyen durumun ne olduğu tam olarak çözülememiştir. Hastalığın belirtileri olarak, bağışık sistemi yüksek kişilerde basit eklem ağrıları gerçekleşirken, bağışıklık sistemi düşük kişilerde yüz derisi katı bir hal alır, burun ve deri parçalarında dökülmeler meydana gelir, yüzde şişlikler oluşur ve sinir hücreleri neredeyse tamamen yok olur. Cüzama yakalanan kişilerde sinirlerinde yok olmasıyla birlikte ses kısıklığı, ağır hareketler hatta donma durumları görülmüştür. Kol ve bacaklarda şekil bozuklukları, düşme, kopma gibi durumlar yaşanmaktadır. Daha çok dışsal görüntü bozukluğuna yol açmakta ve toplumda hasta olan bireyler hemen fark edilmektedir. Sağlıklı boyutların yanında cüzamlılar birçok sosyal sorunla da karşı karşıya kalmıştır (Walker, 1951: 28-31; Hays, 1938: 21-30).

Cüzam ilk yıllarda bilgisizlikten ve imkansızlıktan kaynaklı olarak din adamlarının ve otoritelerin müdahalelerine konu olmuştur. Din adamları, günahkarlıklarının sonucu, ritüellerin eksikliği ya da görevi kötüye kullanmanın sebebi olarak hastalığın bulaştığını söylemişlerdir. Katolik kilisesine göre cüzamlı günahkarlardan uzak durmak Tanrı’nın gazabından kaçınmaktır. Her tür hastalıkta olduğu gibi bu hastalıkta da en çok yoksullarda görülmüştür. Cinsiyet bazında baktığımızda erkek hasta sayılarının fazla olmasının sebebi ise onların sokaklarda çalışması olmuştur. Erkekler daha çok hayvan pislikleri ve ölümleri, çöpler ve su pislikleri gibi insan sağlığını olumsuz etkileyen işlerde çalışıyorlardı. Halk kendince ilaçlar üreterek tedavi olmaya çalışmışlardır. Kendilerince asitlerden uzak durarak diyetler yapıyor ve kan akıtarak pislikleri vücutlarından atmaya çalışmışlardır.

Ortaçağda ve birçok zamanda toplumların geneli cüzama yakalanan kişileri yaşam alanlarından dışlıyorlardı. Cüzama yakalanan kişiler hastalığın belirtisi olarak dış görünüşünden tanınıyor ve hemen bir tören düzenliyorlardı. Belli renkte ve tek tip kıyafet giydirilen cüzamlıya din görevlisi ya da otorite tarafından uyması gereken kurallar söylenerek bileklerine bir zil takılıyor ya da ellerine mum veriliyordu. Kimseye dokunmamak, yaklaşmamak, ortak su tüketmemek, gezmek gibi kurallara tabiydiler. Bu sayede cüzamlı kişi, insanların karşısında geldiğinde onun hasta olduğu anlaşılıyor ve insanlar ondan uzak duruyordu. Zaten birçok şehirden uzak farklı isimleri olan cüzamlı evlerinde kalıyordu. İhtiyaçlarını gidermeleri için insanlar onlara yardım paraları veriyor karşılığında da iyi dileklerini bekliyorlardı. Çin, Hindistan gibi bölgelerde ise cüzamlılara yaşam hakkı verilmiyor, hastalık belirtisi gösteren kişiler öldürülüyordu. Cüzama yakalanan kişilerin mevcut varlıkları ya da halktan gelen yardım paraları cüzamlılar evinde birikirdi. Tabi ki bu durumu kullanan birçok yetkili bu mülkleri üstüne geçirmeye çalışmıştır. Cüzamlıların kaldığı evler, tarihe ilk hastaneler olarak miras bırakılmıştır. 14. Yüzyılın sonları 15. Yüzyılın başlarında cüzam ortadan yok olmaya başlamıştır. Nasıl ve ne zaman başladığı bilinmediği gibi nasıl bir anda ortadan kalktığı da merak konusu olmuştur (Walker, 1951: 28-31; Hays, 1938: 21-30; Nikiforuk, 1955: 38-53).

Ortaçağ döneminde yüksek üreme, hava koşullarının kötü oluşu ve verimsiz topraklar tüm doğanın tahrip olmasına neden oldu. Ormanların yok oluşu, hayvanların beslenememesi ve azalması insanların sağlıksız yiyeceklerle az oranda beslenmesine neden oldu. Tabi ki bu koşullar bir salgın hastalığa daha kapı açtı. Arapçada salgın anlamına gelen veba Ortaçağ döneminde 14. Yüzyılda ortaya çıkmıştır. Yersinia Pestis bakterisi pirelerin ısırma yoluyla enfekte olup vebaya yol açmaktadır. Sıçan, sincap gibi daha çok kemirgenlerde bulunan bu pire, kemirgenlerin hareketliliği ile hastalığın yayılmasına neden olmuştur. Sıçanların üzerinde taşıdıkları pireler ile özellikle eski tip

yaşam alanlarında evlerde var olması, hastalığın insanlara bulaşmasına ve o kötü salgının başlamasına sebep olmuştur (Ahmadı, Şirin, Ergüder, 2020: 89-91; Walker, 1951: 26-27).

Pirelerin insanlara ulaşması ve onları ısırmasıyla bakteri, hücrelerin içine girerek insan vücudunda üremeye başlar. Bu üreme insanların lenf nodlarına geldiğinde iltihap oluşturarak şişmesine neden olur. Bu vebanın hıyarcık ya da bubo olarak adlandırılan türüdür. Bu aşama insanların kasıklarında, koltukaltlarında veya boynunda siyah şişlikler meydana gelir ve insanların hızla ateşi yükselir. Şişliklerin siyah olması ve daha sonra kana ulaşmasıyla deride meydana gelen siyah lekeler bu hastalığın Kara Ölüm olarak adlandırılmasına neden olmuştur. Bu hastalığa yakalanan kişilerin dışkılarında çok yüksek boyutlarda kötü kokular mevcuttur. Lenf nodlarının hastalığın ilerlemesiyle patlaması sonucunda mikroplar kana bulaşır ve septimestik veba ortaya çıkar (Ahmadı, Şirin, Ergüder, 2020: 89-91; Walker, 1951: 28-31).

Septimestik vebada kana ulaşan mikroplar damarlarda pıhtılaşmaya ve sonrasında derilerde çürümeye neden olur. Pıhtılaşma sadece deriye zarar vermekle kalmaz aynı zamanda organlarda da tahribat meydana getirirken, iç kanama, kanlı öksürük, kusma ve burun kanamalarına da neden olur. Mikropların son olarak akciğerlere ulaşması ile pnömik veba türü görülür ve en tehlikeli halini alır. Pnömik veba daha çok kış aylarında meydana gelmekte ve insanları çok kısa bir sürede (Birkaç saat ya da bir iki gün) ölümüne sebep olmaktadır. İnsanlarda belirti olarak hırsırma ve öksürmeye neden olan bu hastalık aynı zamanda kişilerin bu tepkilerle ortama hastalıklı tükürük bırakmasına ve hastalığın diğer insanlara kısa bir sürede yayılmasına sebep olmaktadır. Kuluçka süresi kısa olan hastalıkta erken teşhis pek mümkün olmamakla birlikte ölüm oranı fazladır (Ahmadı, Şirin, Ergüder, 2020: 89-91; Walker, 1951: 28-31).

Pnömik veba, hastalığın ilk çıktığı yıllarda o kadar hızlı ölüme sebep oluyordu ki aslında hastalığın yayılmasına da bir nevi önlem olarak görülüyordu. Ortaçağda mevsim normalleri genelde yazlar daha uzun ve kurak kışlar ise daha kısa ve sert soğuklara sahipti. Pireler yaz havalarını daha çok sevdiği için o dönemde hastalığın hızla yayılma sebebi olarak görülüyordu. O dönemlerde insanların, hayvancılığın yaygın olmasından kaynaklı samanla iç içe olması hatta çatılarını bile samanla kaplamaları insanların evlerinde daha çok pire türemesine sebep olmuştur. Bu sebeptendir ki veba kentlerden çok kırsal alanda bulunanların korkulu rüyası olmuştur. Sadece ev biçimleri değil aynı zamanda kırsal alanlarda daha fazla görülen yoksullukta bu duruma etki etmiştir. Birçok görüşe göre bu hastalık yoksulların hastalığıydı. Yetersiz beslenme ve bağışık sistemindeki güçsüzlük, hastalığa karşı direnci azaltmaktadır. Bu yüzden feodal sistemde zor geçim sağlayan köylü halkında daha çok ölümler görünmekteydi. Aynı zamanda zenginlerin hastalık alanlarından birçok farklı bölgeye kaçması, kırsal kesimlerin imkanlardan kaynaklı olarak bulundukları yerden ayrılamamaları ve hastalığa daha çok maruz kalmaları da bu görüşün doğruluğunu kanıtlar nitelikteydi. Ancak hastalığın çok fazla ölüme sebep olması kırsal halkın yoksulluk durumunu ortadan kaldırdı (Ahmadı, Şirin, Ergüder, 2020: 89-91; Walker, 1951: 28-31).

Geçmişte insanlar açlıktan ormanları yok ederken, o dönemlerde insan yokluğundan ağaçlar ve tüm doğa canlanmaya başladı. Salgının giderek artması işçi açığının ortaya çıkmasına sebep oldu. Tarlalarının atıl bir şekilde kalmasını istemeyen beyler köle olarak gördükleri tarım işçilerini el üstünde tutmaya başladı. Tarım işçileri burjuva sınıfının çaresizliğini fırsat bilerek ayaklanmaya geçtiler. Artık yüksek fiyatlara çalışıyor, çalışma koşullarını da kendileri belirliyorlardı. Kırsal alanda bulunan hayvancılık sektöründe de insanlar yeterince memnundu. Doğanın boş kalması, hayvanlara yapılacak işin azalmasına sebep olmuştu. Hayvanlar giderek çoğalmış özellikle koyun da büyük oranda artış olmuştur. Tabi ki doğanın düzenin de fazlası da zarar olmuş bu da ileri ki dönemlerde tifüsün yayılmasına neden olmuştur (Ahmadı, Şirin, Ergüder, 2020: 89-91; Walker, 1951: 28-31).

Veba döneminde insan azlığı tüccarları da vurmuş ve kendilerine yeni satış alanları aramak için seyahatlere çıkmışlardı. Bu dönemde seyahat en tehlikeli durumdu. Kimi tüccarlar haricinde genel olarak tüm seyahatler durmuş hatta limanlarda gemiler çürümeye yüz tutmuştu. İnsan ölümleri o kadar atılmıştı ki artık insanları gömecek yer bulamıyorlardı. Üst üste gömülme durumları başlamıştı. Üretim sahalarında bulunamayan insanlardan dolayı yoksulluk boy göstermiş ve hayvanlar dahi aç kalmıştı. Gömülemeyen ölümleri yemek için can atan yabani hayvanlar, yaşam alanlarına kadar inmişti. Hastalığın tam olarak çıkış kaynağı bilinmiyor ve hiçbir öneri çare olmuyordu. Kaynağın sebebini bilemeyen ırkçı kesim kendi taraflarında olmayan insanları hastalığın kaynağı ve yayılma sebebi olarak görmüş, küçük boyutlarda iç karışıklıklara sebep olmuşlardır. Yaşam koşulları böyle zor bir hal almışken doktorlarda çok çaresizdi. Tek yapabildikleri sağlıklı yiyecekler önermek, insan temasını azaltmak için tavsiyelerde bulunmak ve dualara yönlendirmektir. O dönemlerde birçok insan hastalığın kaynağını Tanrı olarak görüyor ve cüzam da olduğu gibi onun günahkarları cezalandırmak için hastalığı gönderdiğini düşünüyorlardı. Ancak hastalıktan ölen kişilerin sayısı cüzamdaki kadar az değil aynı zamanda din adamlarını da öldürüyordu. Bu mantıkta olanlar da hava olaylarında meydana gelen değişikliklerin hastalığa sebep olduğunu düşünüyorlardı. Kimi insanlar bu durumu umursamadan normal hayatına bakıyor ve motive olarak düzeleceğini sanıyorken, kimi insan bunun varlığı bilincinde

hayatını idame ettirmeye çalışıyordu. İnsanlar bu ölümlerden kurtulmak için her türlü çareyi denedi. Topluluk haline gelip çözüm aramaya başladılar. Bir kısım veba evleri kurup orda hastalara bakılmasını sağlarken, bir kısım hastaları kayıt altında tutarak karantina süreçlerini takip etti. Kimileri ölenleri gömme görevini eline alırken kimileri de sokak ve evleri temizleyerek tütsüleme görevini aldı. Bu halk sağlığına ilk adımların atılmasını sağladı. Hastalıklılar şehrin dışına uzaklaştırılırken toplu yapılan organizasyonlar iptal edildi. Bu kurallara genelde yoksullar uyar ve onlar açlıkla mücadele ederken, zenginler o lüksün içinde itirazlarıyla boy gösteriyorlardı. Vebaya en çok sebep olan şey insanların samanla iç içe yaşaması ve pirelerin samanın arasında çok iyi yer etmesiydi. Bunu tehlike olarak gördükten sonra bu yaşam biçimini değiştiren insanlar hastalığın büyük oranda azalmasına katkı sağlamış oldu. Aynı zamanda bu dönemde ilk karantina uygulamaları görülmüştür.

Karantina İtalyanca da 40 gün anlamına gelmektedir. O dönemde de seyahatten gelenler bölgede 40 gün tutularak karantinaya alınmışlardır. İnsan çabaları ve tedavilerle 18. Yüzyılda son olarak salgın boyutunda kendini gösteren veba, yerini tifüs ve çiçeğe bırakmıştır. 2018 yılında yapılan bir araştırma da Yersinia Pestis mikroobunun aslında insan da bulunduğu ve veba hastalığının insan kaynaklı olduğu açığa çıkmıştır (Ahmadı, Şirin, Ergüder, 2020: 89-91; Walker, 1951: 28-31; Hays, 1938: 37-42; Nikiforuk, 1955: 54-77).

Kara Veba gibi insanların hayatını büyük oranda etkileyen, yaşam biçimlerinden kültürlerine kadar değiştiren ve çok fazla ölüme sebep olan bir başka salgında çiçektir. Tarih olarak ne zaman ilk vakanın görüldüğü bilinmese de M.Ö 1157 de ölen Mısır Firavunu V. Ramses'in cesedi incelendiğinde vücudunun farklı bölgelerinde çiçek hastalığında görülen kabarcıklar tespit edilmiştir (Ollhoff, 1959:6-8). Bu hastalık vücutta çıkardığı kabarcıklar nedeniyle çiçek olarak adlandırılrsa da bilimsel tanımı Variola'dır. Variola geçmiş dönemde daha çok kemirgenlerde var olan bir virüs olsa da insanların hayvanları tüketiminden sonra insan vücudunda yaşamaya başlamıştır. Virüs ilk vücuda girdiğinde 10-12 gün bir kuluçka süresi yaşamaktadır. Vücudun her yerini saran virüs kuluçka sürecinden sonra gözle görülür belirtiler vermeye başlar. İlk günlerde ağrılar ve ateşlerle kıvranan insanların daha sonra vücutlarında döküntülerle karşılaşır. Daha sonra bu bölgelerde cerahatle dolu şişlikler oluşur ve süreç uzadıkça bunlarda patlayarak tüm vücuda yayılır. Zamanla kuruyan bu yaralar vücutta derin çukurlar şeklinde iz bırakır. Bu durum genelde yaraların çok olmadığı ve hastalığı atlatabilenlerde görülür. Hastalığı ağır atlatanlarda virüs iç organları tamamen kaplar, ağız ve burun yolunda kanamalar başlar, göze vuran bu hastalıkta görme yetisini kaybetmeyle karşılaşan insanların yutkunma yetkisi de neredeyse kaybolur. Büyük oranda ölümle sonuçlanan bu durum da hayatta kalmalar olabilir. Hasta olan kişilerin öksürme ve hapşırma yoluyla çıkan damlacıklara başkasının maruz kalmasıyla, kullandıkları kıyafetlere ya da vücutlarında bulunan şişkinliklere temas gerçekleşmesiyle başka bir kişi hastalığa yakalanabilir. Hastalığa yakalanan kişiler eğer hastalığı atlatırlarsa bağışıklık meydana gelir ve tekrar hasta olma olasılıkları azalır (Peters, 1965: 4-10). Hastalığın en çok kayıp verdiği yaş ortalaması da çocuklara aittir.

Fiziksel bozukluklara neden olan bu hastalık, ruhsal anlamda da insanları etkilemiştir. Vücutta çıkan şişkinlikler insanların dış görünüşlerini bozuyor bu da hem kendilerine bakmamaya hem de diğer insanlardan utanarak uzaklaşmalarına yol açıyordu. Hastalık insanlarda fazlasıyla hareketsizlik oluşturuyor ve sürekli yatmalarına sebep oluyordu (Nikiforuk, 1955: 77-103). Böylesine olumsuzluk içeren bu hastalık uzun süre tanımlanamadı ve tedavisi bulunamadı. Hastalık ilk etkileri gribe benzediği için çoğu zaman doktorlar insanların akut hastalığına bulaştığını söylediler. İnsanlar kendi yöntemlerini bulmaya çalıştılar. Bu hastalıktan kurtulmak için kimi biberleri yakıyor, kimi soğuk sularla banyo yapıyor, kimileri de hastalığın onlara gelmemesi için hayvan cesetlerini etraflarına koyuyorlardı. Bazıları da hastalığı daha çok kendilerine yakın tutarak ondan korkmadığını kanıtlamaya çalışıyordu. Doktorlar çözüm için çiçek hastalığında oluşan kabukları yakarak ya insanların solumasını sağlıyor ya da onların kabuklarını yediriyorlardı. Her salgında olduğu gibi bu batıl inançların hiçbirisi bir işe yaramadı, aksine bunların çözüm olduğunu sananlar hastalıkla daha çok karşılaştı. Siyasi olarak hastalığı koz olarak kullananda vardı, düşmanca kendi ırklarından olmayanlara bulaştırmaya çalışanlarda. İngilizler, Amerikalılarla girdiği savaşta düşman askerlerine çiçek hastalığı kabuklarıyla bulanmış battaniyeler göndermişti (Ollhoff, 1959: 6-8; Nikiforuk, 1955: 77-103).

Çiçek hastalığı, kültürleri ortadan kaldıran ve birçok topluluğu yok eden bir hastalıktı. İnsanların büyük oranda yok olması büyümek isteyen burjuvanın köleliği arttırmasına sebep oldu. Özellikle Avrupa'da gelişme sağlamak için çok sayıda köleye ihtiyaç vardı. Fakat bu köle ticareti hastalığın daha çok yayılmasına sebep oldu. Deniz yoluyla getirilen köleler çoğu zaman yolculuğun sonunu görmeden ölüyorlardı. Gelen köleler sahipleri öldükten sonra bulundukları bölgede yaşam kurmaya başladı ve köle ticareti olan bölgelerde kültür karmaşası yaşanmaya başladı. O döneme kadar neredeyse yok denilebilecek kadar az salgın gören Yeni Dünyalılar da çiçekten kaçamamıştı. Öyle ki bugüne kadar hastalık görmediklerinden bağışıklıkları çok düşüktü. Yeni Dünya'da iklim koşulları ve din anlayışları doğayı tahrip etmeye izin vermiyordu. Eski Dünya'nın salgınlarla çok fazla karşılaşmasının sebebi de doğayı çok fazla tahrip etmemeleriydi. Nikiforuk'a (1955) göre "Muhtemelen verem ineklerden, su çiçeği tavuklardan, kızamık köpeklerden, nezle ise domuz ve ördeklerden bulaştı". 1519 yılında ilk kez çiçek hastalığıyla karşılaşan Yeni Dünya' da, iklim koşulları gereği çok fazla yiyecek bulunmuyor hatta et yiyecek için insanlar katlediliyordu. Hem hastalık hem de

kıtlıkla karşı karşıya gelen Yeni Dünya, çok fazla nüfus kaybına uğradı. Denizcilerin köleler yoluyla hastalığı çok fazla ülkelere yaymalarından sonra karantina uygulamaları en mantıklı çözüm olarak uygulandı. Denizciler uzun süreler limanlarda karantinaya tabi tutuldular. Gelen köleler şehrin uzağında bir bölgeye yerleştirildi ve sağlıklı olduğuna emin oldukları köleleri de işaretleyerek serbest kalmalarına izin verdiler (Ollhoff, 1959: 10-22; Nikiforuk, 1955: 93-120).

1600'lere gelindiğinde Türkiye'de ki doktorlar yeni yöntemler buldu. Hastalığa kapılan kişinin şişliklerinden sıvılar alarak hasta olmayanlara, kesik oluşturduktan sonra sıvıyı bulaştırdı. Bu sayede hasta olmayan kişiler bağışıklık elde edecek ve hastalık geldiğinde kolay atlatacak. Bu yöntem kimi insanlarda başarılı oldu. Bu yöntemden esinlenerek Edwarad Jenner sığır çiçeği olan bir kişiden sıvı alarak hasta olmayan bir kişiye enjekte etti. Bu yöntemin amacı da bağışıklık kazandırarak hafif hastalık atlatmayı sağlamaktır. İstenilene ulaşıldı ve ölüm oranları ciddi boyutta azaldı. Edward Jenner aşırı bulmuştu. Ancak bunun bilinmesi ve kendini kanıtlaması da zaman aldı. 1967 yılında tamamen hastalığı ortadan kaldırmak için çalışmalar başladı. Hem karantina uygulanıyor hem de aşılama gerçekleştiriyordu. 8 Mayıs 1980'de Dünya Sağlık Örgütü Çiçek hastalığının ortadan kalktığını ilan etti (Ollhoff, 1959: 22-29).

Hastalık birçok ölüm ve zor zamanlar getirse de bu durumu fırsata çeviren bir Yeni Dünya vardı. Hastalığın yayılmasına etki eden, karantina olsa dahi liman yerleşimlerine zarar veren köleciliği kaldırdı. Köleler geldikleri bölgede yerli halkında yok olmasıyla çok güzel fırsatlara kavuştu. Hatta buralarda göçmen ağları oluşturarak kendi tanıdıklarını da bu bölgelere davet ettiler. O kadar doyumsuz oldular ki bölgenin tüm kaynaklarından faydalanarak kapitalizmin adımlarını attılar. Bu süreçte Yeni Dünya kültürel, sosyal ve ekonomik anlamda geçmişini silerek bir yükselişe geçti. Bu dönem bilişim ağlarına kadar oluşan yenilikler ve gelecekte olan küresel dünyanın da ilk adımlarıydı (Nikiforuk, 1955: 93-120).

Frengi ya da diğer bir adıyla sifilis hastalığı 15. Yüzyılda yaygın bir şekilde görülmüş ancak yapılan bazı kazılarda ve incelenilen bazı kaynaklar da bu hastalığın milattan önceki dönemlere kadar uzandığı görülmektedir. Frengi, Treponema Pallidum adı verilen bakterilerin sebep olduğu bir enfeksiyondur. Bu mikroplar her ortamda ve sıcaklıkta yaşayabildiklerinden dünyanın birçok bölgesinde yaygın olarak görülmektedir. Daha çok STD hastalığı olarak bilinen bu hastalık hem çok fazla ölüme hem de gelecek nesillerin hastalıklı doğmasına sebep olmuştur. Hastalığa sahip olan bir kişinin yaralarına doğrudan temas etmek, yemek yiyip içecek içtiği kaplara doğrudan temas etmek hatta o kaplarda yiyecek-içecek tüketmek, cinsel ilişkiye girmek, aynı iğne uçlarından işlem görmek gibi yollarla hastalık başka bir kişiye geçmektedir. Bunun dışında frengi hastası bir anneden olmak ya da enfekte bir sütanneye sahip olmakta, hastalığa çocukken bulaşmanın yollarındandır.

Sağlıklı bir bireyin Frengi ile ilk münasebeti kurulduktan sonra 15-20 gün içerisinde mikrobaya maruz kaldığı ilk bölgede yaralar çıkmaya başlar. Büyüyen yaralar zamanla mor bir hal alır ve bir yanda da iç organlarda mikrobi yaymaya devam eder. Erken teşhis ve sağlıklı tedavi gören kişiler bu hastalıktan kurtulurken, fark edilemeyen kişilerde ölümle sonuçlanır. Birçok uzmana göre frengi ilk olarak açık yara ile kendini göstermektedir. Bu yaralar kimi zaman şans olarak adlandırılmaktadır. Küçük boyutta olan bu yaralar kimi bölgelerde gözükmediği için kişi hasta olduğunu bilemez. Hasta olanların birçoğu da toplumdan dışlanmamak için hastalığını gizlemiş, hatta bu da hastalığın daha fazla yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Hastalık ilk aşamada tespit edilemediğinde daha sonraları ateş, saç dökülmesi, kilo kaybı gibi birçok belirti ile kendini göstermeye başlar. Bu aşamada bakteriler yoğun bir şekilde kana yayılmaktadır. Daha sonra bu dışsal belirtiler kaybolur ve hastalık gizli bir şekilde vücutta kalmaya devam eder. Bir yıl bulaşılabilirliğini koruyan frengi, bu dönemde sadece test yoluyla teşhis edilebilmektedir. Teşhis edilemeyen kişilerde vücuttaki mikrop kalp, beyin gibi önemli organlara etki eder ve hasar vermeye başlar. Hareket güçleşir, beyin kasları kontrol edilemez, akıl yitirmesi, kör olma gibi son aşama belirtileri görülür. Bu aşamaya kadar teşhis ve tedavi edilmeyen frengi hastaları en son aşamada ölümle karşılaşır (Winters, 1966: 22-31; Özçelik, Pesen, 2021: 227-248).

Frengi döneminde toplumlar hastalığı farklı şekillerde tanımladı. Kötü konuşan insanların başına gelen bir felaket olarak tanımlayan da vardı, yılanın deri yeme özelliğine benzeterek yılan hastalığı olarak adlandıranda vardı. Bu dönemde hastalığın kaynağı bilinemeyerek birçok ülke birbirine suç atarak hastalığa tanımlamalarda bulundu. İranlılar, Türk hastalığı diye tanımlarken, Türkler, Hristiyan hastalığı olarak adlandırdı. Bunun gibi birçok ülke tanımlamaları aslında milliyetçiliğin ülkelerde doğuşuna sebep oldu. Frengi o kadar etkiliydi ki toplumların tüm yaşamına etki etmiş hatta bu etkiler edebiyatta bile görülmüştü. Fracastorius 1530 da "Bahtsız Çoban Syphilus" adlı eserini kaleme alarak Frengi hastalığını konu edinmiştir. Eser büyük yankı uyandırmış, hatta hastalık o tarihten sonra Syphilus olarak adlandırılmıştır. Ancak bu kadar etkili bir hastalığın uzun bir süre kaynağını bulunamamıştır. Hatta dönemin modasından kaynaklandığını bile düşünenler olmuştur. Modadan kaynaklanır mı bilinmez ama o dönemlerde çevresel faktörlerden kaynaklı giyim şekilleri hastalığın yayılmasında etki gösteriyordu. Soğuk bölgelerde yaşayan insanlar uzun ve kapalı kıyafetler giydiklerinden yaraları da kapanıyor, başkalarının temas ederek

bulaş riskini ortadan kaldırıyordu. Ancak sıcak bölgede yaşayan insanların açık ve kısa giysileri, yaralara temas etme ve hastalığın yayılma ihtimalini artırıyordu.

Frengi hastalığına çözüm olarak birçok farklı yöntem denendi. Kimileri hastalara yaşamlarını idam ettirmek için ücretler vererek ülkelerinden uzaklaştırırken, kimileri hastaları evlerine hapsedi. Başka bölgelere gitmek istemeyen hastalara kızgın demirlerle işkence edenler de mevcuttu. Frengi hastalarına karşı en iyi tutumu sergileyen ise Frankfurt olmuştu. Hastalarını ücretsiz tedavi ederken aynı zamanda devlete karşı olan parasal yükümlülüklerinden de muaf tuttu. Frengi hastalığının daha çok cinsel ilişkiden kaynaklandığı, hatta yaralarında en çok cinsel organlarda görüldüğü tespit edilmiştir. Ortaçağ döneminde yaygın cinsel ilişkilerden kaynaklı açığa çıkan genel evler, bu tespitten sonra kapatılmaya başlamıştır. Hamam kültürünün de çok yaygın olduğu bu dönem de hastalığın temas yoluyla bulaşması keşfedildiğinde hamamlarda kapatılmaya başladı. Hamam temizliğine alışan insanlar giysileri kirlenmesin diye iç çamaşırını keşfederken, kokuları yok etmek içinde parfümü buldu. Hastalığın saç dökme belirtisiyle peruk açığa çıktı. İlk yıllar da hayvan tüylerinden yapılan peruk bir süre sonra kullanım amacını aşarak gizlenme yöntemi olarak da kullanılmaya başlandı. Cinsel ilişkiden vazgeçemeyenler için hastalık yayılma önlemi olarak kondom keşfedildi. Condomu yetersiz gören kişiler aynı zaman da tüm vücudu kaplayan zırhlar ve poşetler de kullanmaya başlamıştı. Bunların yanı sıra tıbbi alanda doktorlar çözüm bulamıyor, bulsalar dahi tedavi ederken hastalığın bulaşmasından korkarak tedavi yöntemlerini dile getirmiyordu. Halk sağlıkçıları kendi yöntemleriyle cıvaya başvurdu ancak bu da sağlıklı bir çözüm değildi. Cıva tedavisi olan birçok kişi de saç, diş dökülmeleri, organ yetmezliği gibi birçok hastalık görüldü. Öyle ki, kişiler frengiden ölmüyorsa bile cıvadan ölmeye başlamışlardı. Hastalığa karşı verilen en güzel tavsiyeler ise cinsel ilişkiye bulaşmamak ve kişisel temizliğe dikkat etmektir (Nikiforuk, 1955: 121-146).

Osmanlı'da fuhuş yasak olduğu için bu hastalık ilk çıktığı dönemlerde pek görülmemiştir. Ancak askeri savaşlar ve göçler bu hastalığın 19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'ne gelmesine sebep oldu. Frengi hastalığı Osmanlı'da "frenk uyuzu", "daül'efrenc" veya "maraz-ı efrenci" olarak farklı şekillerde adlandırılmıştır. Daha sonraları İstanbul'da ilk defa genel ev açıldı. Bu evlerde Frengi hastalığının yayılmaması için birçok tıbbi ve askeri boyutta önlemler alındı. Her ülke de olduğu gibi Osmanlı toplumun da bu hastalığa net bir çözüm bulunamadı. 1940 yılında ise penesilin keşfedilerek hastalığa getirilen en iyi tedavi yöntemi oldu. Günümüzde vakası görülen bu hastalık, hala penesilin ile tedavi edilmektedir (Bozkurt, 2020: 65-76).

21. Yüzyılına salgın gerçeği olarak karşımıza korona virüs çıkmaktadır. İlk olarak Şubat 2003'de Çin'de yarasalardan insana geçen bir virüs olarak SARS-CoV (Şiddetli Akut Solunum Sendromu korona virüsü) açığa çıkmıştır. SARS-CoV o dönemde 774 kişinin ölümüne sebep olmuştur. 2012 yılında korona virüs ailesi tekrar gündeme gelmiş, bu sefer MERS-CoV (Ortadoğu Solunum Sendromu korona virüsü) şekliyle Suudi Arabistan'da ortaya çıkmıştır. Deveden insana geçen bir virüs olarak bilinmesinin yanı sıra öldürücülük oranı da SARS-CoV'a göre daha fazladır. O dönemde 858 kişinin ölümüne sebep olmuştur. İki tür korona virüste de belirti göstermesi 14 güne kadar uzayabildiği için insanlar virüs olduğunu başlarda anlayamamış, bu durum da yayılma oranları da fazla olmuştur. korona virüs, iki çeşidinden sonra son olarak 31 Aralık 2019 yılında Çin'in Hubei eyaletine bağlı Wuhan şehrinde açığa çıkmıştır. Virüsün yayılma hızı giderek artmış ve küresel bir hal almıştır. Bunun üzerine 7 Ocak 2020'de DSÖ tarafından tanımlanmıştır. SARS-CoV-2 olarak bilinen bu virüs Dünya Sağlık Örgütü tarafından yüzeylerinde çubuksu uzantılar olmasından kaynaklı Latince *korona* yani *taç* anlamından yola çıkarak korona virüs ismi verilmiştir. Bu virüsünde hayvanlardan insanlara bulaştığı tespit edilmiştir (Aysan, Balcı, Karagöl vd., 2020: 14-31).

Yukarıda belirtilen üç korona virüste insanların hapsirme, öksürme gibi havaya damlacıkları bırakma noktasında açığa çıkabilmektedir. Bunun yanı sıra bireylerin korona virüs barındıran bir nesneye dokunduktan sonra ağız ve burna temas etmesiyle de açığa çıkmaktadır. Üç korona virüs türü de akut solunum yetmezliğine yol açmaktadır. Korona virüse yakalanan bireylerde gözlemlenen belirtiler; öksürme, ateş, kasma, ishal ve eklem ağrıları şeklindedir. İlk ölüm vakası da 61 yaşındaki Çinli bir kadındır (Aysan, Balcı, Karagöl vd., 2020: 14-31) (Sağlık Bakanlığı, 2020: 8-11).

Korona virüs hastalığı Çin'in, çok nüfuslu bölgesinde açığa çıktığından, yayılması da çok çabuk ilerlemiştir. Uluslararası yer değiştirmeler, iklimsel değişiklikler hastalıkların yayılmasında büyük bir etken olmuştur. Ülkelerde bu yayılmanın karşısında duramamışlardır. Tüm Dünyayı etkisi altına alan bu virüste ülkeler de bir arada çözüm bulmaya çalışmıştır. Salgının erken tespiti, kontrol etmeyi kolaylaştırmaktadır. Tespit edildikten sonra salgına karşı riskli olan durumları tespit ederek uzaklaşmak salgınla mücadelede önem arz etmektedir. Bunların yanı sıra hasta olan kişileri ve hasta olanlarla münasebeti olanları toplumdan ayrı tutmak, aşılama ve salgın hakkında bilgilendirme salgını kontrol etme açısından önem arz etmektedir (Ünlü, Çiçek: 2021,101-107). Bu önlemleri almak, küresel salgınlara karşı çalışmalar yapmak adına DSÖ Küresel Grip Gözetim ve Müdahale Sistemi (GISRS) kurmuştur (Özlü, Öztaş, 2020: 468-481).

Hastalık insanların yaşamlarını farklılaştırmış, alışık olmadık yaşam biçimleri ve alışkanlıklar edinmişlerdir. Şu an hala devam eden bu süreçte insanlar maddi manevi her yönden etkilenmiştir. Sosyal ve siyasal yapılarda da bozulmalar meydana gelmiştir. İnsanlar üzerinde karamsarlık, bilgisizlik, depresyon, damgalanma korkusu ve biriktirme gibi psikososyal durumlar açığa çıkmıştır. Bu süreçte hastalığın bulaş riskini azaltmak için farklı yöntemler kullanılmıştır. Dışarıdan gelen virüslere karşı eve kapanmalar başlamış ancak dışarıdaki durumlardan korunurken evde ruhsal yıkıntılar açığa çıkmıştır. İnsanlar hem fiziki hem de sosyal olarak kapanmıştır. Bu durum insanlar üzerinde yalnızlık korkusuna sebep olmuştur. Korkular yalnız bununla sınırlı kalmamış ekonomik çöküntüler insanlarda işini kaybetme korkusuna neden olmuştur. Birçok insan bu korkuların kaynağı olan Covid-19 hastalığını damgalanma korkusuyla ilişkilerinden uzak kalmamak için gizlemiş ve sonuç olarak hastalığın daha fazla yayılmasına sebep olmuştur. Hastalık özellikle ilk zamanlarda öldürücülüğü fazla iken insanlar üzerinde ölüm korkusu oluşturmuş ve bu korkuları taşıyan en büyük grup ise sağlık çalışanları olmuştur (Aysan, Balcı, Karagöl vd., 2020: 119-141). Bu dönemde insanlar arası çizgiler daha da belirgin hale gelmiştir. Hastalık bağışık sistemiyle doğru orantılı olarak bulaş riskini artırmaktadır. Yoksul insanlar düzgün beslenemedikleri için bağışıklıkları düşük kalmış ve hastalıktan en çok onlar etkilenmiştir. Hatta insanlar evine kapanırken yoksullar iş grupları nedeniyle evde bile bulunamamıştır (Ağca, 2021: 46-59).

Salgın hastalık, yıllardır bilgi devrimleri ve küreselleşmenin inşa ettiği ülkeler arası sınırsızlık anlayışını ortadan kaldırmıştır. Sadece ülkeler arası değil aynı zamanda ülke içinde dahi insan iletişimleri büyük oranda düşürmüştür. Bu sorun insanlar üzerinde psikolojik alanda büyük olumsuz etkiler doğurmuş, özellikle salgından sonraki süreçte bu olumsuzlukların sonucunun daha fazla karşımıza çıkması beklenmektedir. Korona virüs süreci küreselleşmeyle yankılarını aza indiren milliyetçilik anlayışını tekrardan gündeme getirmiştir. Bu dönemde görülmüştür ki salgının tüm ülkelere yayılmasıyla birlikte her ülke kendi kabuğuna çekilmiş ve başının çaresine bakmaya çalışmıştır. Özellikle AB gibi büyük birliktelikler dahi bu süreçte sarsıntıya girmiştir. AB'ne üye olan birçok ülke birliğin maddi destek açısından yetersiz kalması ve ülkeleri yalnız bırakması iddiasıyla tepki göstermiştir (Atasoy, 2020)

3. SONUÇ ve ÖNERİLER

Salgın hastalıklar geçmişten günümüze, insanları ayırt etmeden dil, din, ırk, statü farklılıklarını göz önüne almadan var olmuş bir toplumsal olgudur. Salgın hastalıklar ilkel dönemlerden bu yana farklı tanımlamalara ve farklı mücadele şekillerine konu olmuştur. Ancak hastalığında adı, türü, tedavisi ne olursa olsun ilk ortaya çıkışından itibaren kaybolana kadar insanların hayatlarını her alanıyla etkilemiştir. Kimi savaşları kazandırmış, kimi maddi varlıkları kaybettirmiş, kimi yeni adetler çıkarmış, kimi inanışları değiştirmiştir. Ancak her ne şekilde toplumları etkilerse etkilesin sonucunda toplumda ortak bir bilinç ve dayanışmayı ortaya çıkarmıştır. Salgın hastalıklar toplumun kurumlarının ve insanların hastalık karşısında ortak bir şekilde hareket etmesi gereken bir süreçtir. Hastalığın salgın boyutu insandan insana veya diğer canlılara bulaşması ile açığa çıkmaktadır. Bu süreçte insanlar birbirlerine çok temas etmemeli, hasta olanların kendilerini diğer insandan uzak tutmaları, bu süreçte maddi zorluk yaşayan insanlara el uzatmaları gereken bir dönemdir. İnsanlar ilk salgın hastalıklardan bu yana elde edilen bu deneyimleri yeni nesillere aktarmış hatta şu an günümüzde var olan korona virüse karşı da geçmişte görülen birçok tedbir uygulanmaktadır. Geçmiş dönemlerde uzun yıllar kaynak eksikliğinden tespit edilememiş, yanlış tespit edilmiş, kontrol altına alınamamış ve yüksek oranda ölümlere sebep olmuş birçok salgın hastalık görülmüştür. Bugün günümüzde var olan korona virüs sürecinde teknolojik yeniliklerden kaynaklı olarak virüsün kaynağı kısa sürede tespit edilmiş ve tedavi yöntemleri de kısa sürede bulunmuştur. Sürecin uzaması virüsün varyantıyla gerçekleşse de genel olarak kontrol altına alınmış bir şekilde seyir etmektedir. Salgın hastalık gerçeği insanların hayatında hep var olmuş ve insan müdahaleleriyle de hep var olacak gibi gözükmektedir. Salgın hastalıklar her zaman insanların doğayla mücadelesinden açığa çıkmış, ancak kimi düşünürler bu mücadelenin insanın doğayla değil insanla mücadelesinin bir sonucu olarak karşımıza çıktığını savunmaktadır. Bu komplo düşünceler her hastalık döneminde karşımıza çıkan, insanların nefret söylemi olarak ortaya konulmuş düşüncelerdir. Ancak salgın hastalıklar, ister doğanın verdiği bir karşılık, ister başka bir kaynaktan açığa çıksın her neticede insanların uğraşlarıyla toplumlarda var olmuştur. İnsanlar çıkarları için birçok koşulun sınırlarını aşmakta, bu da yine insana zarar olarak geri dönmektedir.

KAYNAKÇA

Ağca, F.(2021). ““Staying At Home”: A Rhythmanalysis Of Self-Quarantine” (Ed. Veysel Bozkurt, Glenn Dawes, Hakan Gülerce, Patricia Westenbroek), The Societal Impacts of COVID-19 : A Transnational Perspective, ss.45-63, İstanbul University, İstanbul.

Ahmadı, A., Şirin, H., Ergüder, T.(2020). “Dünyada Salgın Tarihçisi”, Türkiye Sağlık Okuryazarlığı Dergisi, 1(2): 87-97.

- Akdur, R.(2006). “Sıtma ve Sıtma Salgınları Tarihi”, Bilim Tarihi Araştırmaları, Sayı: 2: 1-11.
- Atasoy, F.(2020). “Bir Virüsün Yol Açtığı Yeni Bunalım Döneminin Sosyolojik Yansımaları”. Türk Yurdu Dergisi, Sayı: 393.
- Aysan, A., Balcı, E., Karagöl, E. vd.(2020). Covid-19 Pandemi Değerlendirme Raporu, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara.
- Bozkurt, C.(2020). “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Atranos’ta Frengi ve Frengiyle Mücadele”, Türk Dünyası Araştırmaları, 126(248): 65-76.
- Bozkurt, V., Sayın, Ö. (2021). “Sociology of Coronavirus Conspiracies in Turkey: Who Believes and Why?” (Ed. Veysel Bozkurt, Glenn Dawes, Hakan Gülerce, Patricia Westenbroek), The Societal Impacts of COVID-19 : A Transnational Perspective, ss.79-83, Istanbul Iniversity, İstanbul.
- DeSalle, R.(1999). Epidemic! The World of Infectious Disease, (Ed. DeSalle, Rob). The New Press, United States of America.
- Foege, W. (1991). “Plagues: Perceptions of Risk and Social Responses” (Ed. Arien Mack), In Time Of Plague: The History And Social Consequences Of Lethal Epidemic Disease, ss.9-21, New York University, United States of America.
- Hays, N.(1938). The Burden of Disease: Epidemics and Human Response in Western History, Rutgers University, United States of America.
- Isle, M.(2001). Malaria, The Rosen Publishing Group, New York.
- Nikiforuk, A. (1955). The Fourth Horseman: A Short History Of Plagues, Scourges And Emerging Viruses, Penguin Books, Canada.
- Ollhoff, J.(1959). Smallpox, United States of America.
- Özçelik, M., Pesen, B.(2021). “Geçmişten Günümüze Bazı Salgın Hastalıkların Toplum Üzerindeki Etkisi”, Zeitschrift für die Welt der Türken, 13(1): 227-248.
- Özdemir, H. (2005). Salgın Hastalıklardan Ölüm, AKDITYK Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Özlü, A., Öztaş, D.(2020). “Yeni Corona Pandemisi (Covid-19) İle Mücadelede Geçmişten Ders Çıkartmak”, Ankara Yıldırım Beyazıt Univesity Faculty of Medicine, Sayı 2: 468-481.
- Peters, S.(1965). Epidemic! Smallpox in the New World. Benchmark Books, New York.
- Rosenberg, C. (1991). “The Definiton and Control of Disease- An Introduction” (Ed. Arien Mack), In Time Of Plague: The History And Social Consequences Of Lethal Epidemic Disease, ss.5-9, New York University, United States of America.
- Türk Dil Kurumu: <https://sozluk.gov.tr/> Erişim:03.12.2021
- Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı: <https://saglik.gov.tr/> Erişim: 03.12.2021
- Ünlü, H., Çiçek, E.(2021). “Salgın Hastalıklardan Koruma ve Kontrol Önlemleri, COVID-19 Pandemisi ile Mücadele ve Yaşanan Güçlükler”, Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi, 8(1): 101-107.
- Walker, R.(1951). Epidemics & Plagues, Kingfisher, United States of America.
- Winters, A(1966). Syphilis, The Rosen Publishing Goup, New York.
- Yılmaz, Ö.(2017). “1847-1848 Kolera Salgını ve Osmanlı Coğrafyasındaki Etkileri”, Avrasya İncelemeleri Dergisi, 6(1): 23-55.